

En beskrivning av brottsligheten i kriminella nätverk och tankar om hur den behöver angripas

Av Petra Lundh, rikspolischef

Sedan slutet av 2023 är jag Sveriges rikspolischef och därmed chef över landets största myndighet med över 38 500 anställda. Jag har under hela mitt yrkesverksamma liv arbetat i rättsväsendet och har utöver min nuvarande roll bl.a. varit lagman vid Södertörns tingsrätt, riksåklagare och chef för Sveriges åklagarmyndighet, president i Svea hovrätt och innehaft en rad utredningsuppdrag.

I över 35 år har jag varit verksam i det svenska rättsväsendet i flera olika roller. Under dessa år har jag på nära håll iakttagit hur den svenska brottsligheten och brottsbekämpningen utvecklats. Majoriteten av dessa iakttagelser har jag gjort från brottsmålstunga domstolar, genom lagstiftningsarbete, som riksåklagare 2018-2023 och nu som rikspolischef sedan december 2023. Genom denna artikel vill jag dela med mig av min bild av hur brottsligheten utvecklats, hur den ser ut idag och hur den påverkar vårt samhälle på ett sätt som vi inte tidigare sett. Jag vill också beskriva hur jag menar att vi behöver angripa detta samhällsproblem genom att utveckla lagstiftningen, genom nya arbetsmetoder och genom att hela samhället behöver sluta upp.

1. Kriminella nätverk i Sverige – en av vår tids största samhällsutmaningar

I takt med att ett samhälle förändras, genom att bland annat kultur, levnadsförhållanden och teknik utvecklas, sker också förändringar i brottsligheten. De bakomliggande orsakerna till kriminalitet är ofta likartade över tid, särskilt när det kommer till kriminella nätverk. Det som driver medlemmarna att utföra kriminella handlingar är ofta en strävan efter pengar och status. Denna strävan leder i många fall ytterst till våld. Varje tid har dock sina utmaningar och företeelser som leder till kriminella handlingar och nya tillvägagångssätt.

Vid en historisk tillbakablick kan det konstateras att det dödliga våldet ökade i Sverige under perioden 1960–1990, för att därefter minska. För drygt tio år sedan vände denna positiva

utveckling och våldet ökade igen.¹ Ökningen av det dödliga våldet skedde i takt med att skjutvapen allt oftare kom att användas som brottsverktyg. I ett längre perspektiv har våld med kniv varit vanligast förekommande i de fall våldet resulterat i dödlig utgång. Den trenden har dock brutits och numera är det våld med skjutvapen som orsakar flest dödsfall i vårt land. År 2023 konstaterades 121 fall av dödligt våld i Sverige och vid 53 av dessa tillfällen användes skjutvapen, vilken kan jämföras med kniv som användes i 41 fall.²

Det dödliga våldet i Sverige särskiljer sig i ett europeiskt perspektiv. I de allra flesta länder i vårt närområde har nämligen den nedåtgående trenden fortsatt. Orsakerna bakom den avvikande utvecklingen i Sverige är säkerligen flera och samverkande. Mycket tyder dock på att dödligt våld i nätverksmiljöer ofta har en smittoeffekt. Inte sällan följs ett dåd av ytterligare dåd i både geografisk och tidsmässig närhet. Det är inte ovanligt att detta fortsätter i en spiral av grovt våld och där de utlösande orsakerna kan vara av allt mer bagatellartad karaktär.

Hittills är 2022 det år då skjutvapenvåldet skördade flest liv i Sverige, med 62 dödade. Under perioden 2017-2023 varierade siffran annars mellan 40 och 53 fall. Den absoluta majoriteten av det grova våldet drabbar unga män i nätverksmiljö och ofta i någon av våra storstadsregioner.³

Den gängse bilden av det grova våldet är att det blir allt råare och mer hänsynslöst. Det som tidigare resulterade i en grov misshandel med kniv eller annat tillhygge leder nu ofta till mord med skjutvapen som avlossats med flera skott på nära håll. Tidigare utfördes dåden vanligtvis i miljöer där risken för att tredje man kunde skadas var mycket liten. De senaste åren har vi dock stegvis kunnat se hur skjutvapenvåldet blivit allt vanligare på tätbefolkade platser och under dygnets ljusa timmar med ökade risker för tredje man som följd. Numera riktas våldet dessutom emellanåt direkt mot de gängkriminellas anhöriga. Under 2023 var det ett relativt stort antal personer som dödades eller skadades svårt till följd av gängvåldet, trots att de över huvud taget inte själva var kriminellt belastade.⁴ För en del av dem har kontakterna med den kriminella

---

¹ Brottsförebyggande rådets rapport 2019:6, Dödligt våld i Sverige 1990–2017.

² Brottsförebyggande rådets kriminalstatistik 2023.

³ Polismyndighetens statistik för antal skjutningar; <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/sprangningar-och-skjutningar/>.

⁴ Polismyndighetens statistik visar att 37 personer utan koppling till kriminalitet drabbades av gängvåldet under 2023 och att 12 av dessa avled.

världen istället bara bestått av att de har släktband till kriminella individer. I flera fall har dessutom personer helt utan koppling till kriminella individer fallit offer i våldsvågen. Det grova nätverksvåldet har kommit att utspela sig i en allt högre takt och dåden utförs numera ofta av oskickliga och narkotikapåverkade unga gärningsmän. Det har resulterat i att antalet så kallade felskjutningar och felsprängningar blivit fler, vilket också skördat offer på ett fruktansvärt sätt.

Många gör bedömningen att ytterligare en gräns passerades i nätverksvåldets Sverige i april år då en 39-årig man sköts till döds i södra Stockholm. Detta efter att mannen, vad det verkar, ska ha visat stort civilkurage och tillrättavisat unga män som uppträtt olämpligt. Det ska i sammanhanget noteras att förundersökningen i skrivande stund alltjämt pågår och att flera personer är häktade i utredningen.

I samhället leder det grova våldet till en utbredd otrygghet. Vid 2023 års nationella trygghetsundersökning uppgav 26 procent av befolkningen att de kände sig ganska eller mycket otrygga. Detta är siffror som visar på ett utbrett och växande samhällsproblem. Under åren 2007-2015 var andelen otrygga relativt oförändrad för att därefter successivt öka till dagens nivåer.⁵

Ett fenomen som kommit att bli allt vanligare, vilket också fått stor påverkan på tryggheten och drabbat många människor, är sprängningar. Inte sällan placeras sprängladdningar i anslutning till människors bostäder och i de fall detonation också sker drabbas nästan alltid även andra personer än de tänkta måltavlorna. Sprängningarna leder ofta till omfattande materiell förstörelse, med långa evakueringstider för de boende då byggnader och omgivning ska återställas. I något fall har vi även kunnat se att sprängningarna har resulterat i att en utomstående person dödats. Under 2023 noterades det högsta antalet sprängningar någonsin i Sverige, med 149 fullbordade dåd. Därtill kommer 62 fall av försök och 140 fall av förberedelse. Summerat resulterar detta i 351 unika händelser 2023, vilket kan jämföras med 191 fall 2022 och 158 fall 2021.⁶

Under de senaste åren har vi kunnat se en förändring när det gäller vilka individer som deltar i nätverkskonflikterna. Den tydliga trenden är att både måltavlor och utförare allt oftare är unga,

---

⁵ Brottsförebyggande rådets rapport 2023:9, Nationella trygghetsundersökningen 2023.

⁶ Polismyndighetens statistik för antal sprängningar; <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/sprangningar-och-skjutningar/>.

eller till och med mycket unga. År 2012 var omkring 20 procent av alla gärningspersoner som misstänktes för vapenbrott eller mord 20 år eller yngre. År 2022 var motsvarande siffra omkring 50 procent.⁷ Trenden med unga gärningspersoner har därefter fortsatt och under 2023, liksom under innevarande år, har vi sett att andelen gärningspersoner ökat även bland de som är under 18 år. Det har utvecklats en kultur där unga människor inte drar sig för att utföra dessa dåd trots de följder som väntar dem från samhällets sida om de avslöjas. I vissa kretsar har det blivit en merit att utföra dessa dödliga uppdrag även om det resulterar i ett den unge lagförs.

Numera är det dessutom vanligare att även barn, som inte uppnått straffmyndig ålder, involveras i våldsdåden, antingen som gärningsmän eller medhjälpare.

Kriminella nätverk syns framförallt genom de våldsdåd som sker, men det är samtidigt viktigt att framhålla att det pågår betydligt fler kriminella aktiviteter som allmänheten mer sällan får kännedom om. Den organiserade brottsligheten i Sverige omsätter enorma brottsvinster som uppskattas till 100-150 miljarder kronor per år. Dessa brottsvinster kommer exempelvis från narkotikaförsäljning, systematiska bedrägerier, välfärdsbrott, utpressning och arbetslivskriminalitet. Vinsterna blir i sin tur ofta föremål för komplexa penningtvättsupplägg för att därefter kunna investeras i lyxkonsumtion och ny brottslighet. Det är också allt vanligare att kriminella individer påverkar vårt öppna och demokratiska samhälle genom korruption, infiltration och andra former av otillbörlig påverkan. Det är sammantaget inte en överdrift att påstå att nätverkskriminaliteten växt sig så stark att den genomsyrar stora delar av vårt samhälle och att den har blivit en av vår tids största samhällsutmaningar.

I februari i år redovisade Polismyndigheten en rapport med en lägesbild över antalet aktiva gängkriminella i Sverige till regeringen.⁸ Av rapporten framgår att polisen gör bedömningen att antalet *aktiva* personer i kriminella nätverk uppgår till ca 14 000. Utöver det bedömdes ca 48 000 personer ha *koppling till* kriminella nätverk.

---

⁷ Brottsförebyggande rådets rapport 2023:13, Barn och unga i kriminella nätverk.

⁸ Polismyndighetens rapport, Lägesbild över aktiva gängkriminella, februari 2024.

Till gruppen *aktiva personer* hör personer som underrättelsemässigt kan knytas direkt till organiserad brottslighet på lokal, nationell eller internationell nivå. Till gruppen *personer med koppling till kriminella nätverk* hör personer som har varit medmisstänkta tillsammans med minst en person som är aktiv i ett kriminellt nätverk, eller personer som kan länkas till minst två personer som är aktiva i kriminella nätverk enligt underrättelseuppgifter.

Av rapporten framgår vidare att 19 procent av de aktiva personerna i kriminella nätverk är utländska medborgare och att 95 procent är män. Bland dessa personer är medelåldern 28 år. Antalet kvinnor som är aktiva i kriminella nätverk är alltså relativt få. När det däremot gäller personer som har koppling till kriminella nätverk så utgör kvinnorna en betydligt större andel, nämligen 19 procent.

Den nya problembilden ställer krav på hela samhället. Polisen har en central roll i bekämpandet av de kriminella nätverken, men polisen kan för den sakens skull inte ensam lösa problemet. Bekämpandet av kriminaliteten måste även ske genom omfattande åtgärder där hela samhället bidrar. Polisen har givetvis en viktig roll och utvecklar ständigt nya arbetssätt för att mer proaktivt bekämpa kriminaliteten. Varje år förhindras ett stort antal våldsdåd som sannolikt hade resulterat i ytterligare meningslösa dödsfall och som ytterligare hade ökat tempot i våldsvågens negativa spiral.

Samtidigt som polisen är hårt ansatt av det grova nätverksvåldet måste stora polisiära resurser läggas på annan brottslighet och andra samhällsutmaningar. Det sker ett omfattande arbete för att vid sidan av nätverksvåldet även hantera sådant som kan beskrivas som vardagsbrottslighet i form av exempelvis brott i parrelationer, brott mot barn och förmögenhetsbrott som inte är knutna till kriminella nätverk. Vid sidan av detta påverkar en allt mer komplex omvärld polisens resurser och prioriteringar. I vårt närområde pågår väpnade konflikter och frågor om krigs- och beredskapsplanering träffar i stor omfattning polisens verksamhet. Även arbete med att upprätthålla ordning och säkerhet i samband med till exempel kultur- och idrottsevenemang kräver omfattande polisiära resurser. Det arbetet har blivit än mer påtagligt sedan Säkerhetspolisen i augusti 2023 beslutade att höja terrorhotnivån från förhöjt hot (3) till högt hot (4).

2. Brottsbekämpning i ständig utveckling

I takt med att brottsligheten har förändrats har också de brottsbekämpande myndigheternas arbetssätt utvecklats. Teknisk och naturvetenskaplig forskning och utveckling har under lång tid gett oss nya möjligheter att klara upp både historiska och nutida brott. Utvecklingen har länge kunnat beskrivas som en kapplöpning mellan kriminella tillvägagångssätt och de brottsbekämpande myndigheternas utredningsmetoder. Sett i ett större perspektiv har dock brottsbekämpande myndigheters sätt att arbeta varit förhållandevis konstant över tid. De allra flesta brott som begåtts har utretts lokalt eller regionalt och i en förhållandevis liten utsträckning har brottsligheten angripits utifrån ett nationellt perspektiv. Förmågan att samordna utredningar har ofta varit begränsad och att dra nytta av kunskaper i en närliggande ort har ofta försvårats av interna gränser och formella strukturer. I de fall då brottsligheten har varit internationell har förmågan att samverka över landsgränserna varit än mer begränsad. Det internationella samarbetet har ofta präglats av en omfattande byråkratisering och med långa ledtider som följd.

Sådana arbetssätt och strukturer är inte effektiva eftersom brottsligheten till skillnad från myndigheter och nationer inte tar hänsyn till gränser varken inom eller mellan länder. För att kunna beivra brottslighet med internationella inslag krävs väl inarbetade rutiner för att dela information. Brottsligheten sker numera med en så hög intensitet att det inte finns utrymme för onödig administration mellan brottsutredande myndigheter i olika länder.

Samtidigt som kriminaliteten präglats av allt mer nationella och internationella inslag har också en tystnadskultur brett ut sig sedan andra halvan av 2010-talet. Inom kriminella nätverk är tystnadskulturen ett naturligt inslag och utbrett fenomen. Det ligger i nätverkens natur att skapa så lite insyn i verksamheten som möjligt, och tilliten till polisen och andra myndigheter är låg. Dessutom är risken för repressalier för den som eventuellt pratar med myndigheter hög. Det finns kort sagt sällan skäl för de aktiva personerna i kriminella nätverk att samarbeta med polisen.

Tystnadskulturen inom kriminella nätverk har dock en förmåga att sprida sig även utanför nätverken. Detta genom att nätverkens våldskapital blir känt genom medierapportering och ryktesspridning. Effekten av detta blir inte sällan att allmänheten, som helt saknar koppling till de

kriminella nätverken, inte heller vågar berätta om sina iakttagelser för myndigheterna. Trots att brottsligheten ofta sker i vittnenas direkta närområde och att de har gjort iakttagelser som rena tillfällighetsvittnen drar de sig för att vittna.

Den samlade utvecklingen, med en brottslighet som får allt mer internationella och komplexa inslag och med ett samhälle där viljan att samarbeta med myndigheterna är låg, har utmanat brottskampningen under senare år.

De stora utmaningarna med att framgångsrikt bekämpa nätverken har lett till en stark politisk vilja att skapa nya möjligheter för de brottsutredande myndigheterna och för att säkerställa att de resurser som behövs också finns på plats. Parallellt med detta har även arbetssätten inom inte minst polisen utvecklats för att på ett effektivare sätt förebygga och utreda de grova våldsbrotten.

Det sätt på vilket vi inom polisen nu arbetar syftar till att snabbt fånga upp händelser och information runt om i landet och omedelbart värdera uppgifterna för att därefter vidta operativa åtgärder genom en obruten reaktionskedja. Genom att sömlöst dela information inom polisen, och i den mån det är möjligt även i förhållande till andra myndigheter, ökar vi kraftfullt förmågan att förhindra våldsdåd. I de fall grova våldsbrott ändå fullbordas kan gärningsmännen ofta gripas snabbt och utredningarna bedrivs med full kraft framåt.

Den numera ökade förmågan att arbeta proaktivt för att förebygga brott gör tydliga avtryck och räddar liv. Under 2023 och fram till mitten av juni i år har polisen avvärvat cirka 200 kända våldsdåd i kriminella miljöer. Det här arbetet möjliggörs av att underrättelseinformation snabbt kan omsättas till framgångsrika operativa åtgärder. Genom att polisen finns i lokalområdena och med hög intensitet kontrollerar personer och platser säkerställs en god lokalkännedom. Inte sällan leder också enkla och spontana ingripanden till att vidare utredningsåtgärder kan vidtas och att grov brottslighet kan nystas upp både nationellt och internationellt. Det finns ett stort antal exempel på omfattande förundersökningar där grov brottslighet klarats upp och där ingångsuppgifterna för polisen varit mycket begränsade.

En ytterligare effekt av att ha mycket polisiära resurser nära de kriminella nätverken och att dela information sömlöst är, som tidigare nämnts, att våldsdåd som faktiskt sker kan klaras upp effektivt genom snabba ingripanden. Historiskt har knappt 20 procent av det grova våldet i kriminella nätverksmiljöer lett till lagföring. Sedan polis och åklagare under förra året gjort stora förändringar i sättet att angripa dessa brott och fått nya rättsliga verktyg uppskattas motsvarande siffra för närvarande till runt 70 procent. Att de brottsbekämpande myndigheterna klarar upp det grova våldet är viktigt ur flera perspektiv. Inte minst är det viktigt för allmänhetens förtroende för rättsväsendet, för tryggheten i samhället och för upprättelsen för de många personer som drabbats av våldet. Det är dessutom viktigt, ur ett rent brottsförebyggande perspektiv, att samhället kan visa att det inte är riskfritt att ägna sig åt kriminalitet, utan tvärtom, att risken för upptäckt är mycket hög och att reaktionerna blir kraftiga.

Det internationella samarbetet har också utvecklats i positiv riktning under de senaste åren. Numera finns det väl inarbetade rutiner för hur information ska spridas internationellt för att kunna störa den globala brottsligheten. Inom Europa fungerar detta samarbete vanligtvis mycket bra och genom ömsesidigt erkännande av varandras rättsordningar kan tvångsmedel snabbt verkställas på den internationella arenan. Även utanför Europa ser vi att utvecklingen är positiv och att viljan att effektivt bekämpa och motverka kriminalitet ofta är enad.

Som tidigare framhållits är vikten av att de brottsbekämpande myndigheterna får och kan inhämta information helt central för att vi ska lyckas med våra uppdrag.

3. Åtkomst till kommunikation – en nyckel för brottsbekämpningen

Sedan mitten av 2010-talet har reformtakten i svensk kriminalpolitik varit hög och de senaste åren har utvecklingen skett med en intensitet som vi inte tidigare har skådat. I takt med att gängkriminaliteten breddat ut sig och plågat vårt samhälle allt mer har snabbtredningar tillsatts, remissrundor kortats och lagförslagen blivit allt mer skarpa. Den snabba utvecklingen har ställt stora krav på rättsväsendet. Redan mycket belastade myndigheter har behövt avsätta resurser för att implementera nya verktyg och arbetssätt. Parallellt med detta har flera av rättsväsendets myndigheter behövt växa kraftigt, vilket medfört ett stort arbete för att välkomna och omhänderta nya medarbetare. Denna utveckling har varit helt nödvändig.

Några av de för polisen allra viktigaste reformerna som vi sett på senare tid är sådana som har gett brottsbekämpande myndigheter ökade möjligheter till informationsinhämtning av olika slag. Den brottslighet vi ser idag utövas allt oftare genom komplexa och sofistikerade upplägg. Ledargestalterna har många gånger en stor geografisk distans till utförarna, och behovet för dem av att kunna kommunicera är därför stort. Allvarliga våldsdåd och annan organiserad brottslighet låter sig helt enkelt inte utföras utan omfattande planering. Att kriminella individer behöver kunna ha kontakt med varandra har länge varit välkänt. Historiskt skedde kontakterna vanligtvis genom fysiska möten eller via telefon. På senare tid har dessa metoder i princip helt ersatts av kontakter via olika typer av krypterade digitala applikationer. Genom avslöjandet av EncroChat blev detta ett väl synligt och uppmärksammat fenomen. Stora delar av vårt samhälle ställde sig också frågande inför det faktum att svenska myndigheter inte hade möjlighet att avslöja kommunikation i kriminella miljöer i den utsträckning som de franska myndigheterna haft i fallet med EncroChat.

Ett betydelsefullt verktyg som tillförts svensk rätt först på senare tid är möjligheten till hemlig dataavläsning (HDA). När lagstiftningen trädde i kraft den 1 april 2020 var Sverige sist ut bland de nordiska länderna att tillåta detta tvångsmedel. HDA är särskilt användbart för att komma åt information som annars är svåråtkomlig främst på grund av kryptering. Med hjälp av tekniska hjälpmedel kan de brottsbekämpande myndigheterna hämta in och läsa av uppgifter som finns i en dator, en mobiltelefon eller på ett användarkonto på internet.

Analyser visar att HDA har kommit att användas i en större omfattning än vad som var väntat när lagstiftningen trädde i kraft. Det var jag själv som ansvarade för utredningen bakom lagförslaget om införande av HDA och jag kan med glädje konstatera att tvångsmedlet har visat sig vara effektivt och kommit att bli avgörande för att kunna driva förundersökningar framåt. Uppgifter från HDA har varit betydelsefulla både för att utreda begångna brott och för att förhindra ny allvarlig brottslighet. Utöver detta har kunskaperna om hur kriminella nätverk organiserar sig, inte minst i ledarskikten, ökat till följd av HDA.

Under 2022 gavs 649 tillstånd till HDA, vilket var en ökning med 60 tillstånd jämfört med året före. Varje år lämnas en rapport till regeringen i vilken det anges vilken nytta olika hemliga tvångsmedel bidragit med för brottsbekämpande myndigheter. När det gäller HDA kan det konstateras att nyttan varit relativt stor. Granskningen sker genom att bland annat undersöka om uppgifter från HDA använts som förhørsunderlag, bidragit till effektivare spaning, stärkt misstankarna mot misstänkta personer och bidragit till att åtal kunnat väckas. Nyttan av HDA bedömdes utifrån dessa parametrar ha funnits i omkring 20-30 procent av ärendena.⁹

Lagstiftningen om HDA har nyligen utvärderats och i ett betänkande av Utredningen om utvärdering av hemlig dataavläsning anges att det fortsatt bedöms finnas ett påtagligt behov av HDA, och att det behovet inte tycks vara av tillfällig natur.¹⁰ Detta är en slutsats som stämmer väl överens med min bild av betydelsen av HDA för en effektiv brottsbekämpning.

Ett annat viktigt verktyg för de brottsbekämpande myndigheterna är preventiva tvångsmedel. Förenklat kan det beskrivas som vanliga hemliga tvångsmedel, men med den skillnaden att de får användas i preventivt syfte. Det innebär att det inte krävs en formell misstanke mot någon person för att kunna nyttja denna form av informationsinhämtning. Preventiva tvångsmedel har funnits i svensk rätt sedan 2008. Fram till den 1 oktober 2023 har möjligheten att använda preventiva tvångsmedel varit förbehållen brottsbekämpning inom Säkerhetspolisens ansvarsområde. Genom ny lagstiftning har därefter möjligheten att använda preventiva tvångsmedel utökats till att omfatta även Polismyndighetens brottsbekämpande verksamhet när det gäller grov organiserad brottslighet. Redan idag kan vi se att de utökade möjligheterna har gett goda resultat. I skrivande stund pågår ett antal ärenden runt om i landet med aktiva preventiva tvångsmedel och där vi inom polisen löpande får del av värdefull information.

Från och med den 1 juli i år utvidgas möjligheten att använda preventiva tvångsmedel ytterligare. Den nya lagstiftningen innebär bland annat att inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation ska få ske i fråga om fler typer av brott. Den brottskatalog som anges i den så kallade inhämtningslagen kommer att utökas till att även träffa ekonomisk brottslighet. Grovt

---

⁹ Åklagarmyndighetens rapport, Redovisning av användning av vissa hemliga tvångsmedel under 2022.

¹⁰ SOU 2023:78, betänkande av Utredningen om utvärdering av hemlig dataavläsning.

bedrägeri, grov stöld, grovt skattebrott och grovt bidragsbrott är exempel på sådana brott som framöver kommer att kunna ligga till grund för inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation. Den kommande utvidgningen av regelverket välkomnas av oss inom polisen, och det passar väl in i det arbete som bedrivs för att i allt större utsträckning begränsa möjligheten för kriminella aktörer att göra vinster på brott. Ett av de mest effektiva sätten att minska det grova gängvåldet är sannolikt att begränsa just brottsvinsterna.

Som tidigare framhållits förutsätter ett lyckat polisiärt arbete, såväl i det förebyggande stadiet som när det gäller utredningsstadiet, att kommunikation mellan kriminella aktörer kan inhämtas i en eller annan form. En ytterligare central komponent i dagens brottsutredningar är att få åtkomst till information som finns lagrad på servrar såväl inom som utanför landets gränser. Från och med den 1 juni 2022 finns en möjlighet i svensk rätt att besluta om genomsökning på distans. Tvångsmedlet, som numera regleras i rättegångsbalken, fyller en viktig funktion och lagregleringen har länge varit efterfrågad då uppfattningarna om vad som varit tillåtet och inte gått isär.

Under en längre tid har det även varit omdiskuterat om den så kallade territorialitetsprincipen utgjort hinder för svenska myndigheter att söka information som finns tillgänglig från Sverige, men som finns lagrad utomlands. Det har även funnits olika uppfattning om vad som gällt i de fall det varit oklart var informationen funnits lagrad (loss of location). Genom ett principiellt viktigt beslut av Högsta domstolen, i vilket jag själv processade som riksåklagare, klargjordes det i mars 2023 att det faktum att information finns lagrad utomlands inte utgör ett hinder mot att ta del av den. HD slog fast att det är tillräckligt att genomsökningen sker inom ramen för en svensk brottsutredning, att den utrustning som används för genomförandet finns i Sverige och att den eftersökta informationen inte raderas eller påverkas på något annat sätt till sitt innehåll. Detta positiva klargörande från HD har välkomnats av polis och åklagare.

Genom de nu beskrivna reformerna med HDA, preventiva tvångsmedel och genomsökning på distans har vi inom de brottsbekämpande myndigheterna kunnat flytta fram positionerna kraftigt i förhållande till de kriminella aktörerna. Vi har nu helt andra möjligheter att inhämta information om inte minst kommunikation än vad vi hade för bara några år sedan. För att brottsbekämpningen

ska bli effektiv krävs givetvis en bred palett av verktyg, som i sin tur nyttjas på ett ändamålsenligt sätt. Sett till möjligheten att förse brottsutredande myndigheter med information från de kriminella aktörernas kommunikation är de nu beskrivna verktygen goda exempel på en betydelsefull straffprocessuell utveckling.

Under våren i år har även andra betydelsefulla verktyg tillförts de brottsbekämpande myndigheterna. Från och med den 1 februari kan åklagare besluta om preventiva vistelseförbud gentemot enskilda personer, efter ansökan från polis. Regleringen innebär förenklat att en person kan förbjudas att vistas på en viss plats om det finns risk för att han eller hon annars skulle främja brottslighet av visst slag där. Syftet med regleringen är att försvåra för kriminella individer att verka på platser som är betydelsefulla för dem och därigenom öka tryggheten i det offentliga rummet. Med ett liknande syfte har även en möjlighet till införande av säkerhetszoner införts. Reglerna kom att gälla från och med den 25 april och ger polisen möjlighet att besluta om säkerhetszoner i begränsade områden om det med hänsyn till en konflikt mellan grupper finns en påtaglig risk för brottslig verksamhet som innefattar skjutning eller sprängning i områdena.

Jag har redan hunnit ta del av rapporter från poliser som arbetar i områden där vistelseförbud används och som gör gällande att åtgärderna tycks vara effektiva. Det är inte sällan påtagligt att tryggheten i ett område kraftigt försämras enbart till följd av enstaka individers närvaro, och när dessa kan förbjudas att uppehålla sig i området ökar tryggheten.

Jag har även hunnit prata med poliser som tjänstgjort i Sveriges första säkerhetszon, som inrättades i Norrköping i början av juni. Inför att lagstiftningen trädde ikraft har diskussionerna i den svenska debatten varit både omfattande och högljudda med ifrågasättande av nyttan med lagstiftningen och med påpekande av risken för att de boende i en säkerhetszon upplever sig stigmatiserade. Av vittnesmålen jag tagit del av framgår det att de boende och näringsidkarna i zonen i princip utan undantag varit glada och tacksamma för åtgärden och under de två veckor som beslutet hittills gällt har det varit lugnt i området.

4. Brottsbekämpningen framåt i tiden

Som tidigare beskrivits har brottsligheten ständigt förändrats och tagit nya former. Likaså har de metoder vi tillämpar för att utreda brott utvecklats. De fenomen som styr brottsligheten i en viss riktning är inte alltid självklara och historiskt har vi från samhällets sida vid flera tillfällen inte varit tillräckligt snabba med att iakttaga och förstå med vilken hastighet och riktning utvecklingen sker. Vikten av att framöver noga analysera omvärldsläget och omedelbart identifiera nya kriminella modus och företeelser kan inte nog understrykas. Att ta igen förlorad mark är nämligen både svårt, kostsamt och tidskrävande. Den brottslighet vi ser idag hade sannolikt kunnat begränsas om vi tidigare hade sett utvecklingen komma och snabbare mobiliserat hela samhället och förstärkt rättsväsendet med både rättsliga verktyg och resurser i tid. Många av de yrkeskategorier inom rättsväsendet som stora delar av verksamheten vilar på utgörs av roller med relativt långa utbildningstider och där snabb tillväxt är svår att åstadkomma.

Varje tid har sina utmaningar kopplat till brottsligheten. Det innebär också att balanspunkten mellan olika intressen i samhället måste få vara rörlig. Detta gäller inte minst avvägningen mellan brottsutredande myndigheters möjlighet till en effektiv brottsbekämpning å ena sidan, och den personliga integriteten och risken för intrång i människors privatliv å andra sidan. De senaste årens utveckling med fler och mer långtgående hemliga tvångsmedel har genererat viktiga och välkomna diskussioner i samhället. Jag har vid flera tillfällen, inte minst i rollen som riksåklagare, ofta deltagit i debatten och talat om att en rättssäker demokrati inte bara förutsätter rättssäkerhet för de som misstänks för brott utan också förutsätter att människor inte drabbas av brott i en allt för stor omfattning och att de brott som sker kan utredas effektivt. Historiskt har vi ofta fokuserat på det förstnämnda, nämligen gärningsmännen, vilket också är viktigt, men det får inte ske på bekostnad av rättstryggheten för alla andra människor i landet som bidrar till samhället genom att leva hederliga liv.

Enligt mitt sätt att se det är det naturligt att avvägningen mellan de nu beskrivna intressena ser olika ut i olika tider. I inledningen av denna artikel beskrev jag hur den grova brottsligheten minskade i slutet av 1900-talet och en bit in på 2000-talet. I ljuset av detta är det naturligt att debatten vid decennieskiftet 2010 var intensiv och att höga röster hördes mot att det då skulle införas lagstiftning mot fildelning och möjligheter att lagra och spåra ip-adresser och andra

digitala avtryck. Idag däremot, med en brottslighet som sprider otrygghet i stora delar av vårt samhälle och där vi vet att digitala spår och kommunikation är nödvändiga i brottsbekämpningen, då är det få röster som hörs när nya lagförslag, som utmanar den personliga integriteten, presenteras i hög takt. Att vi fortsatt diskuterar integritetsfrågorna är dock av största vikt. Varje tvångsmedel och möjlighet för det allmänna att vidta åtgärder gentemot befolkningen måste föregås av noggranna analyser för att säkerställa en rättssäker hantering. Det ska i sammanhanget också sägas att min bild är att dessa diskussioner sker idag, och att lagstiftaren landar mycket väl i dessa viktiga avvägningar. Det kan också nämnas att antalet fel och brister som uppdagas i myndigheternas hantering av hemliga tvångsmedel vanligtvis är få och med begränsade skador som följd. De allra mest integritetskänsliga tvångsmedlen är dessutom förbehållna att hanteras av väl utbildade åklagare och efter prövning av erfarna och samvetsgranna domare.

Med detta sagt välkomnar jag en fortsatt föränderlig straffprocessrätt i kampen mot brottsligheten. Nya regler för kamerabevakning, en ny förverkandelagstiftning och större möjligheter att dela information både inom och mellan myndigheter och andra aktörer är ytterligare exempel på reformer som kommer att få stor betydelse.

Emellanåt hörs röster som gör gällande att det saknas tillräckligt stöd i befintlig forskning när det gäller vilken effekt olika föreslagna reformer kan väntas få. Forskning är givetvis centralt och kan ofta hjälpa oss i utvecklingsarbetet. Det är dock viktigt att avsaknad av forskning inte per automatik innebär att ett visst lagförslag inte ska kunna genomföras. Gedigen och väl underbyggd forskning tar tid, och den tiden har vi inte alltid. Situationen i landet är nu sådan att det ibland är nödvändigt att pröva nya åtgärder som kan vara verksamma i kampen mot brottsligheten även om vi inte på vetenskapliga grunder kan visa att det kommer ha effekt. I svensk rätt utgör införandet av säkerhetszoner ett sådant exempel.

För att vi ska lyckas bekämpa den brottslighet vi ser idag räcker det emellertid inte med mer resurser och ändamålsenliga verktyg. Det är nämligen väl så viktigt att vi som är chefer och ledare i de brottsbekämpande myndigheterna odlar en nyfikenhet bland medarbetarna och uppmuntrar dem att testa nya metoder och arbetssätt. Min bild, från flera av rättsväsendets olika myndigheter, är att vi måste bli bättre på detta. Ofta möts jag av en rädsla bland medarbetare och

chefer för att göra fel. Denna kultur är inte bara ett svenskt fenomen, men är för den sakens skull inte mindre skadlig. Vi måste ständigt sträva efter att göra rätt. Det är centralt i en rättsstat. Men samtidigt får vi inte vara rädda för att göra fel. Det viktigaste är att vi lär av de misstag vi gör och att vi därigenom alltid kunskapsmässigt tar ett kliv framåt oavsett om utgången i det enskilda fallet blivit positiv eller negativ. En brottsbekämpande myndighet där det aldrig blir fel, det är sannolikt inte en myndighet där ambitionerna varit tillräckligt höga.

Vi som arbetar i de brottsbekämpande myndigheterna behöver göra allt vi kan för att bidra till att bekämpa gängkriminaliteten. Problembilden är dock för stor för att kunna bekämpas enbart med dessa resurser. Det är inte möjligt eller rimligt att utifrån ett polisiärt perspektiv förhindra alla människor som har en vilja av att begå brott från att också göra det. Istället är det helt nödvändigt att hela samhället engageras i kampen mot kriminaliteten. Det är först när vi kan få stopp på nyrekryteringen till kriminella nätverk som vi har en möjlighet att hindra den pågående utvecklingen. Samhället måste därför tidigt kunna identifiera och fånga upp unga människor som är på väg i fel riktning. Inte sällan hör vi förskole- och skolpersonal som hävdar att de redan i mycket tidig ålder kan identifiera vilka barn som riskerar att dras in i kriminalitet. Det är dessa individer vi som samhälle måste erbjuda ett alternativ istället för att leva ett kort och farligt liv som kriminell. I kampen mot brottsligheten är det sannolikt så att ingen kan göra allt, men att alla kan göra något, och tillsammans blir samhället starkt.

I dagens debatt ställs ofta frågan om det kommer gå att vända brottsutvecklingen. Min bestämda övertygelse är att det kommer gå. Det kommer inte att vara enkelt och det kommer inte att gå fort. Men en sak är säker – om vi fortsätter göra som vi alltid har gjort, då kommer vi inte att lyckas. Genom att metodiskt fortsätta utveckla arbetsmetoder, säkerställa att nödvändiga rättsliga verktyg och resurser finns på plats och genom att hela samhället mobiliserar kommer utvecklingen att vända. Aldrig tidigare har vi sett en så kraftig politisk vilja och ett helt samhälle där alla har samma önskan om att återta tryggheten i landet. Genom att nyttja dessa förutsättningar på ett klokt sätt kommer vi kunna undanröja hotet mot vårt öppna samhälle och ytterst mot vår demokrati.